

Een sterling van Jan II van Brabant nabij de Hansbrug (Haacht) te Keerbergen

Verantwoording

In het Haachts Oudheid- en Geschiedkundig Tijdschrift (HOGT) van maart 2021 verscheen een artikel onder de titel *'Een sterling van Jan II, hertog van Brabant nabij de Hansbrug te Keerbergen. Een element van interregionale handel rond 1300?'* van de hand van Ward Caes en Willy Geets. Vermeld artikel geeft een breed contextueel overzicht van niet alleen de numismatische aspecten maar tevens van specifieke economisch-historische informatie over de nabijheid van de vindplaats, naast toponymische, topografische en archeologische invalshoeken. In onderhavig artikel van deze Muntklapper ligt de klemtoon op de numismatische aspecten.

Inleiding

In 2020 deed een erkend metaaldetectorist een vondst in eigen tuin in Keerbergen. Hij registreerde zijn vondst bij het Agentschap Onroerend Erfgoed. De melding is opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris van de Vlaamse Gemeenschap (CAI)¹. Het betreft geen muntschat maar een zogenaamde strooivondst. Hij vond de munt aan de uitgang van een muizennest wat het volgens hem waarschijnlijk maakt dat deze vondst door dierlijke activiteit naar de oppervlakte werd gebracht.

Identificatie van de munt

Deze zilvermunt is een sterling van hertog Jan II van Brabant, geslagen tussen 1294 en 1312 te Leuven. De voorzijde toont een gedeeld schild van Brabant en Limburg; het omschrift luidt 'DVX-BRAB-ANTIE' (hertog van Brabant) en op de keerzijde zien we een gevoet kruis dat het omschrift snijdt.

¹ Vondstnummer 6540 / melding nummer 4827. De vindplaats van de munt te Keerbergen bevond zich op 400 m van de oude Hansbrug over de Dijle te Keerbergen.

In drie kantons is er een lier te zien en in één kanton een rozet. Rondom lezen we de tekst ‘✠ MO-NET-A LO-VAN’ (munt van Leuven). Het is een gekend munttype.²

Vooraleer we verder ingaan op deze munt geven we eerst een biografische schets van hertog Jan II van Brabant en een kort overzicht van zijn monetair beleid.

Wie was Jan II?³

Jan II werd op 27 september 1275 geboren als tweede zoon uit het huwelijk van hertog Jan I van Brabant en Margaretha van Dampierre, de dochter van Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen en Namen. Zijn oudere broer Godfried, voorbestemd om de hertogelijke kroon te erven, overleed echter onverwacht op vrij jonge leeftijd.

Op 30 juni 1290 huwde de toen veertienjarige Jan II met Margaretha van Engeland (1275-1333), de dochter van koning Eduard I van Engeland. Dit was een gearrangeerd huwelijk. Uit hun huwelijk werd Jan III geboren. Jan II nam het niet al te nauw met de huwelijksvrouw. Uit de relaties die hij er met verschillende maîtresses op nahield werden niet minder dan vier bastaardkinderen geboren.

Op 3 mei 1294 overleed zijn vader, hertog Jan I, ten gevolge van een lansstoot die hij tijdens een tornooi opliep, waardoor hij de nieuwe machthebber werd over het hertogdom. Hij was hertog van Brabant en Limburg van 1294 tot aan zijn dood in 1312. Hij is bijgezet in de kathedraal van Sint-Michel en Sint-Goedele te Brussel. Zijn twaalfjarige zoon Jan III volgde hem op.

Fig 1: Wapenschild van Jan II hertog van Brabant en afbeelding van hem in de Belgische Senaat door Louis Gallait circa 1873. Foto © [KIK-IRPA, Brussels](#)

Op buitenlands vlak voerde hij in de rivaliteit tussen Frankrijk en Engeland een neutraliteitspolitiek zodat hij zowel de wolinvvoer uit Engeland als de lakenuitvoer naar Frankrijk veiligstelde.

In Brabant had hij af te rekenen met sociale onrust in de steden, waarbij hij het patriciaat steunde. In 1306 versloeg hij de opstandige Brusselse ambachtslieden. Op het einde van zijn leven moest hij, door de toenemende macht van de steden en de deplorabele toestand van de financiën, in het Charter van Kortenberg (27 september 1312) grote concessies doen aan de standen.

² De Witte A., *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant*, Antwerpen, 1894, nr. 279, plaat XI.

³ Deels overgenomen uit Wikipedia

Jan II wordt vaak de Vreedzame genoemd. Die omschrijving is twijfelachtig, want de hertog schuwde het wapengeweld niet. Zo raakte hij in conflict met de Franse koning Philippe le Bel en kreeg hij het aan de stok met de Duits-Roomse koning Albrecht I uit het Habsburgse huis.

Het monetaire beleid onder hertog Jan II van Brabant (1294-1312)⁴

In de 13de eeuw wordt de organisatie van het slaan van munten veel meer gecentraliseerd. Dit komt het vertrouwen in het internationale betalingsverkeer ten goede. Hertog Jan I besteedt hieraan veel aandacht.⁵

Naarmate omstreeks het midden van de 13de eeuw de handel meer betekenis krijgt, voldoen de lokale of regionale munten niet langer. Frankrijk, Engeland en Italië slaan al grotere en zwaardere munten. Hertog Jan I van Brabant volgt het voorbeeld van de omliggende gebieden en sinds 1273 laat hij in Brabant *sterlingen* aanmaken. De aanmuntning is een imitatie van een Engelse munt en wordt ingegeven door het steeds groeiende belang van de wolimport en lakennijverheid in Brabant (zie verder). Aangezien op het einde van de 13de eeuw meer en meer producten hun weg vinden naar de jaarmarkten van Champagne, imiteert men ook de Franse *gros* als een Brabantse groot.

Fig 2: Sterling, Edward I (19 mm) en groot Tournois, Lodewijk IX (26 mm) (foto Vanhoudt H.)

De navolging van onder meer het Engelse en Franse voorbeeld kunnen we zien als een schuchtere poging om duidelijkheid te scheppen in het muntsysteem. Het gedeeltelijk imiteren van de beeldenaars en het in oorsprong volgen van dezelfde (intrinsieke) waarde van de buitenlandse munten is van belang om onze nieuwe munten gemakkelijker te laten aanvaarden in de internationale handel. Jan I voert nog andere munthervormingen door. Hij stelt een einde aan de stedelijke muntslag. In een charter van 1291 beperkt hij het aantal hertogelijke muntplaatsen in Brabant tot Brussel en Leuven en richt een college van 90 munters op, waarvan 50 in Brussel en 40 in Leuven. Om aan die beperking te ontsnappen richt Jan II in 1298 een tweede college in van 200 leden. Zij kunnen niet alleen personeel leveren voor de munt van Brussel en Leuven maar voor alle muntateliers die de hertog in de toekomst zou willen oprichten.

De muntpolitiek was een belangrijk en bovendien lucratief element in de algemene politiek. Wanneer op het einde van de 13de eeuw de Franse koning Lodewijk IX de Heilige zijn centralisatie symbolisch kracht probeert bij te zetten door een muntmonopolie te vestigen, zoekt de Vlaamse graaf steun bij de hertog van Brabant. Zo sluiten Robrecht van Bethune en Jan II van Brabant in 1299 een eerste verdrag waarin ze onder meer overeenkomen om een gemeenschappelijke zilveren munt ter waarde van een halve groot te slaan. Bovendien willen ze elkaar steunen in de aanvoer van voldoende muntmetaal naar de verschillende ateliers,

⁴ De Witte A., op. cit., p. 89-93, Van Cauwenberghe E. en Verachten L., 'Muntateliers in Brabant (eind 10de eeuw-1795)', in R. van Uytven, C. Bruneel, H. Coppens e.a., *De gewestelijke lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, 1, Brussel, 2000, 280-304.

⁵ Vanhoudt H., 'De eerste sterling van Jan I (1268-1294)', *De Muntklapper* 94, april-mei-juni 2017, 3.

willen ze wederzijdse controle op elkaars ateliers toestaan en willen dat in beide gebieden enkel de Vlaamse en Brabantse munten aanvaard worden. Nog geen 10 maanden later, in 1300 sluiten ze een tweede verdrag waarmee ze het eerste aanpassen. Het aantal muntateliers brengen ze terug van drie naar twee. De overeenkomst was echter van korte duur en wordt door de inval van de Fransen ongedaan gemaakt. De zilveren munten blijven echter de schakel tussen de rekenmunt en de reële munt, zij het dat de zwaardere groot de rol overneemt van de penning of denier.

De beeldenaar van de zilveren sterling nabij de Hansbrug

Het uitzicht van het gevonden exemplaar is niet zo fraai: gebruiksslijtage en verblijf in de grond hebben schade aangericht.

Fig 3 en 4: Sterling van Jan II gevonden nabij de Hansbrug te Keerbergen.
Diameter: 17 mm. (foto van de vinder, met dank).

De iconografische bespreking van de munt doen we aan de hand van foto's van een beter bewaard exemplaar.

Voorzijde

Fig 5: voorzijde van een sterling van Jan II van het type zoals gevonden nabij de Hansbrug (Haacht) te Keerbergen (foto J. Elsen & ses fils).

De titel DVX BRABANTIE gebruiken de hertogen op hun munten pas van na 1277, meer dan 40 jaar nadat ze dat regelmatig in hun aktes doen. De sterling, een munttype van hoge kwaliteit en bedoeld om buiten de grenzen van het hertogdom te circuleren, biedt hen nu de mogelijkheid om zich erop te profileren met een van hun titels die hiervoor het best geschikt

is.⁶

Centraal op de beeldenaar zien we het schild van de hertog van Brabant met een staande klauwende leeuw. Deze wordt geflankeerd door een tweede, staande, klauwende leeuw die Limburg symboliseert. Deze opvallende iconografische vertegenwoordiging van Limburg op het muntbeeld aan de voorzijde is tekenend voor de tijdsgeest. Hertog Jan I, de vader van Jan II, had in 1288 de Slag van Woeringen gewonnen. Door de daaropvolgende vredesonderhandelingen komt hij in 1289 in het bezit van de Limburgse hertogstitel met de bijhorende territoria en rechten.⁷ Daarmee is deze veldslag voor Brabant, die op lange termijn een grote impact kent, zelfs belangrijker dan de Guldensporenslag voor Vlaanderen. Rond 1300 heeft Brabant er alle belang bij, en niet in het minst om economische redenen, om de eenheid met Limburg ook op deze handelsmunt in de verf te zetten. Als houder van macht moet de hertog in een omgeving van andere machtige burens zijn positie in de verf zetten om zodoende zijn legitimiteit te bevestigen.

Keerzijde

Fig 6: Keerzijde van een sterling van Jan II van het type zoals gevonden nabij de Hansbrug (Haacht) te Keerbergen (foto: J. Elsen & ses fils).

De legende ‘✠ MONETA LOVAN’ springt opvallend in het oog. Leuven was een van de belangrijke steden die voorafgaand aan de komst van Jan II verantwoordelijk was voor het slaan van eigen kleine denieren.⁸ Bij de sterling liggen de zaken anders. De hertog heeft het aanmunten terug onder controle naar analogie met de graaf van Vlaanderen. Voorzichtigheidshalve zouden wij MONETA LOVAN vertalen als “munt conform het muntrecht waarover Leuven beschikt”. De plaatsnaam op een Brabantse sterling geeft de muntplaats aan waar de hertog zijn geld laat aanmunten.⁹ Vanuit die optiek kunnen we de legende vertalen als ‘muntatelier Leuven’. De munt is duidelijk een hertogelijk initiatief (DVX BRABANTIE op de voorzijde) wat het nodige vertrouwen kon scheppen. Voor Leuven was het een opsteker dat de hertog haar als één van de drie, later twee muntplaatsen, uitkiest en daarmee ook op de legende van de munt uitpakt. De status van Leuven als muntplaats en dus

⁶ Boffa S., ‘La titulature des comtes de Louvain sur les monnaies frappées du 12e au 15e siècle’, in Chantinne F., Charruadas P. en Sosnowska P. (red.), *Trulla et cartæ. De la culture matérielle aux sources écrites. Liber discipulorum et amicorum in honorem Michel de Waha*, Brussel, 2014, 9 en 21.

⁷ Van Uytven, R., ‘Een dualistisch maar machtig hertogdom (1261-1356). Edele Brabant, Were Di’, in Van Uytven, R. (red.), *Geschiedenis van Brabant van het hertogdom tot heden*, Leuven/Zwolle, 2004, 107.

⁸ Boffa S., op. cit., 8 en 19-20.

⁹ Boffa S., ‘L’introduction de la grosse monnaie et la transformation des administrations monétaires dans les principautés des Pays-Bas du sud de la fin du 13e et au début du 14e siècle’, in RBN 151, 2005, 97-118, 107 en 116-117.

als belangrijke partner in het monetair beleid van de hertog kan haar status als betrouwbare handelsstad in de regio's waar de munt circuleert mee in de verf zetten.

Numismaten hebben tot nu toe – voor zover we weten – geen uitleg voor de betekenis van de drie lieren en de rozet. Drie lieren en een bolletje komt ook voor bij munten die voorheen te Leuven werden geslagen. Jan I heeft sterlingen met de afbeelding van klaverblaadjes in de vier kwartieren.

Sterling tussen denier en dubbele groot

Met de toenemende feodalisering in de gebieden die deel uitmaakten van het aanvankelijk centraal bestuurde Karolingische rijk, ging het muntrecht, een regaal recht bij uitstek, over van de vorst op de lokale wereldlijke en geestelijke muntheren, die dit recht al dan niet wederrechtelijk uitoefenden. Weldra doken er *denarii* op van verschillende massa en zilveragehalte, die men ter onderscheiding noemde naar de plaats waar zij vandaan kwamen (Tournois, Troois, Parisis, Keuls, Vlaams, enz.). De Engelse denarii behielden een goed gehalte en massa vanwege de sterke centrale vorstenmacht. Vandaar dat de naam sterling ook stevig betekent. Ook Keulse denieren werden tot de sterke denieren gerekend. Op het einde van de 8ste eeuw hadden de denieren in onze streken een massa van ca. 1,8 gram; de 13de-eeuwse denieren hadden in onze contreien nog slechts een massa van 0,50 à 0,40 gram.

Na de regering van Jan I worden de denieren, of de zgn. kleine denieren niet meer geslagen.¹⁰

De overstap van de kleine denier naar zijn twaalfvoud, de groot, is niet plots gekomen: deze overstap ging via de aanmaak van *sterlingen* (esterlins, ingelsche) naar het voorbeeld van de Engelse sterlingen die gemiddeld 4 denieren uit onze streken waard waren of 1/3 groot. Tijdens dit overgangsstadium naar zwaardere zilverstukken werden ook halve groten en dubbele sterlingen gefabriceerd.

Oorspronkelijk sloegen de Engelse koningen al sterlingen in de 13de eeuw. Deze stabiele munt had een groot succes bij handelaars van het vasteland¹¹ en werd al snel geïmiteerd door de zuidelijke vorstendommen, vooral Brabant. De beeldenaar van de Engelse sterling was het hoofd van de koning en op de keerzijde stond eerst een kort kruis, later een lang kruis (vandaar de namen *short cross* en *long cross* sterlingen). De Brabantse hertogen vervingen al snel het hoofd door een wapenschild, later een gedeeld schild hetzij in twee delen – zoals bij de munt die wij hier bespreken – hetzij in vier delen. Kleine vorstendommen imiteerden op hun beurt de Brabantse sterling.

Het was Jan II van Brabant die een overeenkomst sloot met zijn oom Robert van Bethune, oudste zoon van Gwijde van Dampierre om een gemeenschappelijke munt te slaan voor Vlaanderen en Brabant. De originele akte hiervan uit april 1300 is teruggevonden door J. Ghyssens en bevindt zich in de archieven van Rijsel.¹²

Wij citeren de numismaat V. Gaillard: '*... que l'on fera en Flandre et dans le Brabant des gros deniers d'argent, aussi bon de poids et de loi que le gros tournois le roi: ils seront taillés à recours, à raison de 56½ au marc de Cologne, et à 11½ deniers moins un ½ grain de loi*'. Hij deed ook een becijfering van totale massa en zuiver zilveragehalte, maar hij vergiste zich in zijn berekeningen.¹³

De Tourse groot (groot Tournois) was de eerste succesvolle zware zilvermunt buiten Italië

¹⁰ Boffa S., 'La titulature des comtes de Louvain ...' 8, 19-20.

¹¹ Boffa S., 'L'introduction de la grosse monnaie ...' 99-100.

¹² Rijsel, Archives du Nord, B607-4297. Ghyssens J., *Choix des textes antérieurs à 1400 relatifs aux monnaies des Pays-Bas du Sud*, Louvain-la-Neuve, 1979.

¹³ Gaillard V., *Recherches sur les monnaies des comtes de Flandre*, Gent, 1852, 127 en 128.

en werd voor het eerst geslagen onder Lodewijk IX in 1266. Deze munt had vanaf 1284¹⁴ een gehalte van 12 denier (d) koningszilver, m.a.w. hij bevatte 23/24 of 95,83 % zuiver zilver. Deze munt werd geslagen met een snede van 58 in het Trooise mark, wat betekent dat de munt een totale massa had van 244,7529/58 gram of 4,22 gram.

Het gehalte zuiver zilver was dus $4,22 \text{ g} \times 0,9583 = 4,044 \text{ g}$. Tot 1303 werd deze munt geslagen zonder enige wijziging aan de instructies.

De gemeenschappelijke Vlaams-Brabantse groot, op basis van de Keulse mark van 233,856 g, heeft een totale massa van 4,139 g, een koningszilvermassa van 3,959 g en een zuiver zilvermassa van 3,794 g. Het allooï was bepaald op $11\frac{1}{2} \text{ d}$ min een halve grein of met andere woorden $11\frac{1}{2} \text{ d}$ min $\frac{1}{48} \text{ d}$ of 11,479 d.

Beide groten worden als volgt vergeleken (afgeronde waarden):

	Tourse groot	Vlaams/Brabantse groot van 2/4/1300
Totale massa (g)	4,22	4,14
Koningszilver (g)	4,22	3,96
Zuiver zilver (g)	4,04	3,79

Fig 7: *Vergelijking van de massa tussen Tourse groot en Vlaams/Brabantse groot*

Het is duidelijk dat het engagement van een Vlaams-Brabantse groot, gelijk in massa en allooï aan de Tourse groot, niet werd gerespecteerd. Deze Vlaams-Brabantse groot werd echter nooit teruggevonden.

Bovenvermelde instructie gaf ook opdracht om een (gemeenschappelijke) sterling aan te maken met een snede van $14 \beta 3 \delta$ ¹⁵ i.c. 171 stuks per Keuls mark, en een allooï gelijk aan die van de groot. Deze sterling zou dan 1,37 gram wegen. De teruggevonden sterlingen van Jan II hebben allen een massa die lager is dan 1,37 gram. Mogelijk zijn deze sterlingen en dus ook de onze van nabij de Hansbrug (zie hierna) van een iets latere datum dan 1300.

De massa van de te Keerbergen gevonden sterling van Jan II is 0,90 gram. De diameter ervan varieert van 16,4 mm tot 18 mm; hij heeft een dikte van 0,9 mm.¹⁶

De Witte geeft als massa voor de Leuvense sterling van Jan II 1,1 gram en voor een Antwerpse sterling van Jan II 1,06 gram.¹⁷ Een Leuvense sterling zoals hierboven beschreven staat ook afgebeeld bij G. Henzen¹⁸; deze sterling heeft een massa van 0,96 gram.

De quasi continue ontwaarding van de middeleeuwse munt¹⁹

In het midden van de 13de eeuw bleek de penning of denarius zodanig te zijn ontwaard – lees zodanig licht geworden en verminderd in zuiver zilveragehalte – dat hij niet meer voldeed om de steeds meer gemonetariseerde handel te voorzien in concrete munt. Aldus werd de groot

¹⁴ Nissen T. 'Calculatis. Rekeninggeld bij de cijnsheffing in oostelijk Noord-Brabant (13e-18e eeuw)', *Jaarboek voor de munt- en penningkunde*, 93-94, 2009, 135-202.

¹⁵ De snede is een getal dat het aantal munten weergeeft dat de muntmeester moest fabriceren uit één (Troois of Keuls naargelang de instructie) mark legering. Een Keuls mark woog 233,78 gram. De rekeneenheid β (schelling) staat voor 12 eenheden of 12δ (denier), waarbij δ staat voor het algemene begrip "munt". In dit voorbeeld is de snede dus $14 \times 12 + 3 = 171$ munten.

¹⁶ Met dank aan de vinder.

¹⁷ De Witte A., op. cit., nr. 282, plaat XI.

¹⁸ Henzen G., 'Prijzlijst 318 De Nederlanden vanaf de vroege middeleeuwen tot 1795', Amerongen, p. 12.

¹⁹ Geets W., *Rekenmunt en klinkende munt in de Zuidelijke Nederlanden. Een complexe en intieme relatie (13de-18de eeuw)*, 2014³.

als concrete zilveren munt geïntroduceerd eerst in Italië (grosso), daarna in Frankrijk (gros)²⁰ en dan in Vlaanderen²¹ en Brabant. Deze groot was het twaalfvoud van de penning. De denarius verdween uit de circulatie maar bleef bestaan als rekenmunt. Tijdens het groeiproces van denier naar groot ontstond ook de sterling en de dubbele sterling.

De ontwaarding van de middeleeuwse munt van onze streken – dit in tegenstelling met Engeland waar de munt gedurende zeer lange perioden stabiel bleef – geschiedde o.a. doordat de vorst het muntrecht naar zijn hand zette en de fysische eigenschappen van de munt wijzigde. Hij verminderde het edel metaalgehalte van de munt en/of de totale massa van de munt. Dit was de meest voor de hand liggende wijze van ontwaarden en was de minst opvallende methode.

Ontwaarding van de rekenmunt greep ook plaats doordat de vorst de gang van zaken manipuleerde en de wisselkoers d.w.z. de waarde van een munt in rekenmunt, verhoogde.

De complexiteit van de ontwaarding schuilt in het feit dat de intensiteit van de ontwaarding zeer ongelijk waren in de tijd – en sporadisch gevolgd werden door een revaluatie – en zich geografisch ook ongelijk voordeden. In geaggregeerde termen overtroffen de ontwaarding veruit de herwaarderingen.²²

Met de komst van de sterling was het probleem van ontwaarding nog niet van de baan. Voortdurend geldgebrek bracht de muntheren in de verleiding uit eenzelfde hoeveelheid beschikbaar edelmetaal meer muntgeld aan te maken en in omloop te brengen. De introductie van onder meer grotere zilverstukken zoals de groot in de periode 1250-1350 vergrootte de mogelijkheden om muntgeld opportunistisch te manipuleren. De financiële consequenties van muntvoetverlagingen hadden een aanzienlijke maatschappelijke betekenis. Onder meer de handel leed onder het instabiele muntwezen. Met soms meer, soms minder succes werd tegen de vorstelijke muntpolitiek geprotesteerd en werden concessies afgedwongen. Dat de muntheren een koekje van eigen deeg kregen – het minderwaardige geld vloede via hun eigen inkomsten in de schatkist terug – had alleen maar een vicieuze cirkel tot gevolg.²³

Circulatiegebied

Sterlingen uit die tijd werden niet gebruikt voor dagelijkse betalingen. Zilveren munten werden gebruikt voor de regionale en interregionale handel. Sterlingen geslagen in het muntatelier te Leuven waaierden uit over een gebied veel groter dan het hertogdom. Op 11 juni 1299 staat Guy de Dampierre, Graaf van Vlaanderen officieel toe dat de sterling van de hertog van Brabant mag circuleren op zijn grondgebied, wellicht een officialisering van een reeds bestaande toestand.²⁴

Het circulatiegebied kan best worden aangegeven via de gekende muntvondsten. Ons munttype komt onder meer met 25 exemplaren voor in de muntschat van Nieuwkerken-Waas²⁵, gelegen in het graafschap Vlaanderen en met één exemplaar in een strooivondst te Montenaken²⁶. Dat lag in het graafschap Loon, net buiten de grens met het hertogdom Brabant.²⁷

²⁰ De eerste Tourse groot werd geslagen in 1266 onder Lodewijk IX.

²¹ De eerste Vlaamse groot werd geslagen in 1337.

²² P. Spufford, *The scourge of debasement* (N: De gesel van de ontwaarding) in *Money and its use in medieval Europe*, Cambridge, 1988, p. 289-318.

²³ Spufford P., op. cit., 303; Nissen T., op. cit., 135-202, 138-139, 153.

²⁴ Boffa S., 'L'introduction de la grosse monnaie ...', 113.

²⁵ Haeck A., *Middeleeuwse muntschatten gevonden in België*, Brussel, 1996, nr. E22, p. 156.

²⁶ Haeck A., op. cit., nr. LV41, p. 230.

²⁷ Souvereyns G. en Bijsterveld A., 'Deel I: De graven van Loon', *Limburg. Het Oude Land van Loon*, 87, 2008, 119.

Vanaf de jaren 1290 bereiken buitenlandse sterlings, waaronder die van hertog Jan II ook Engeland.²⁸ Meer informatie over de sterling, dubbele sterling, groot en hun circulatiegebied kan de lezer vinden in het werk van prof. dr. J. Baerten.²⁹ Zo stelt hij o.m. dat de sterlingen in de Zuidelijke Nederlanden meer in trek waren dan in de Noordelijke Nederlanden, dat de dubbele sterlingen vaak werden geïmiteerd in de buurlanden, en dat de Vlaamse leeuwengroot de munt is met de grootste verbreiding in de 14de-eeuwse Nederlanden. De hertog van Brabant Jan III imiteerde op zijn beurt de Vlaamse leeuwengroot.

Koopkracht

De vraag naar de koopkracht van deze sterling is moeilijk te beantwoorden. Loongegevens en prijsreeksen zijn voor de betrokken regio, voor zover we konden nagaan, niet beschikbaar. We geven slechts een indicatie van een voorbeeld uit onze regio. In de jaren 1290 bedroeg het maximum toegestane dagloon van een wever te Leuven 12 denier. Mechelse leerlingwevers ontvingen in 1295 een dagloon van maximaal 4 denier.³⁰ In Leuven zal waarschijnlijk de denier lovens gehanteerd geweest zijn. Eenvoudigheidshalve redeneren wij verder op basis van gelijkheid van de denier parisis aan de denier lovens. Toch moeten wij voorzichtig zijn bij deze aanname: we hebben hier geen rechtstreeks gebruik kunnen maken van archivalische bronnen om deze overeenkomst te kunnen onderbouwen. Een andere indicatie komt uit Gent. Uit gegevens van de periode 1321-1326 leiden wij af dat grondwerkers er het zomerdagloon van 18 denier parisis ontvingen, en het winterdagloon van 16 denier parisis. Eén groot Vlaams was 12 denier parisis, en dus bedroeg één sterling 4 denier parisis. Eén winterdagloon bedroeg dus 4 sterlingen.³¹ Wij moeten erop wijzen dat deze gegevens betrekking hebben op bouwwerken in een stad, en dat de sociale structuren op het platteland sterk verschillen van die in de steden.

Willy Geets en Ward Caes

²⁸ Kelleher R. en Cook B., *Medieval Coins, an Introduction*, 21; bijvoorbeeld een gelijkaardige munt (18,4 mm, dm. 0,5 mm., 0,81 gram), uit het atelier van Antwerpen (1309-1312). British Museum database, portable antiquities scheme website, record ID: [SWYOR-A199F6 \(finds.org.uk\)](https://finds.org.uk).

²⁹ Baerten J., *Muntslag & circulatie in de Nederlanden. Noord en Zuid op de weegschaal, 7de-16de eeuw*, 1993, Brussel, 24-41.

³⁰ Van Uytven, R., op. cit., 124.

³¹ Blockmans P. en Prevenier W., *Armoede in de Nederlanden van de 14^e tot het midden van de 16^e eeuw: bronnen en problemen*, Seminarie voor Geschiedenis, 1975, 505.